

בנידון תולעים הנמצאים בדגים

לאחרונה עלתה על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, שאילת דבר ישן נושן שכבר דשו בה רבים והעבירו עליו קולמוסי כל הפוסקים, חדשים גם ישנים והורו בה להיתרא וכך נתקבלה אצל כל ישראל בלי ערעור ופקפוק ומקורם מדברי חכמינו זכרונם לברכה החל מהגמרא והראשונים ואחרונים וגם בשו"ע יו"ד והפוסקים דדרני דכוורי ר"ל תולעים הנמצאים בבשר הדגים מותרים באכילה בלי צורך לקיום תנאים מיוחדים ובלי שום בדיקה קלה וחמורה. מיהו עתה לדאבונינו קמו מעוררים חדשים ועלתה בידם להטיל אימה יתירה על הצבור החרדי ה' ישמרם, ולהדפיס רשימות ארוכות מכל מיני דגים שבעולם ולהעביר קול מלחמה במחנה קול ענות אנכי שומע כאילו תשעים אחוז מן הדגים שנאכלים אצל רוב מנין ורוב בנין של כלל ישראל הם באמת אסורים. ולהוסיף על רשימותיהם מדי יום יום במינים חדשים לאיסור עד אשר כמעט לא נותר לפי דעתם ממה לקיים בו ורדו בדגת הים ובכל דגי הים בידכם נתנו. וכנראה שיצרו רושם אצל הרבנים המובהקים שליט"א שאין בדעתם (של האוסרים) לאסור רק דג אחד שכינו אותו בשם סלמון פראי "wild salmon" וכמדומה לי שהשמיעו אצלם שדג זה הוא כשמו כן הוא, איזה בריאה פראות כמו הארי והנמר והברדלס שאינם נמצאים בתוך הישוב, ומה איכפת לן אם ימנעו החרדים החוששים לספק ואף לס"ס מחיה מוזרת זו, ואילו ידעו שמתכוונים לאסור בשמם את כל דגי שבעת הימים היו בודקים אחריהם בשבע חקירות ובדיקות והיה מתגלה לעין כל חלישות טענותיהם וחוסר ידיעותיהם.

וכבר נתפרסם הגבתו של מרן רשכבה"ג הגאון האדיר רב משה פיינשטיין זצוקלה"ה בעת הגישם לעיני כבוד תורתו זצ"ל ענין הנ"ל ואמר, על דבר זה אין לענות בכתב כי פשוט ההיתר מדברי חז"ל והפוסקים ואין מה להוסיף עליו, ובזה הורה לנו מרן זצ"ל הוראה ברורה שכאן טובה השתיקה וכבוד אלקים הסתר דבר. מיהו האידנא אחרי שכבר נדחף הדבר לעיני הצבור הקדוש מבקשי האמת ופורסם בעתונים ובשליטים בלי מעצור אין בידינו שוב להחזירנו למקומו המכוסה, ואין ברירה כי אם להאיר העינים הנכאבות בדברים ברורים ומובנים לעין כל. אי לזאת הוכרחנו להעביר את הענין מחדש ולחשוף האמת בלשון קל ומובן למאן ירוץ הקורא בו.

גרסינן במס' חולין דף ס"ז ע"ב דרני דבשרא אסירי דכוורי שריין, אמר לה רבינא לאימיה אבלע לי ואנא איכול וכו' פי' דרני – תולעים, דבשרא – הנמצאים בבשר הבהמה, דכוורי – הנמצאים בבשר הדגים, ולהלן בגמ' בביאור החילוק שבין בהמה לדג וז"ל א"ל הכי השתא בהמה בשחיטה הוא דמשתריא והני מדלא קא מהניא להו שחיטה באיסוריהו קיימן אבל דגים באסיפה בעלמא משתרי והני כי קא גבלין בהיתרא קא גבלין עכ"ל וברש"י (לעיל) מינה גבלי – לשון גדלי, מן הבהמה עצמה הן גדלין ולא שרץ הארץ נינהו עכ"ל.

ובשו"ע יו"ד ספ"ד סע' ט"ז לשון המחבר וז"ל כל תולעים הנמצאים בבהמה, בין וכו' אסורים והנמצאים בדגים כמעייהם אסורים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים, ובסוגריים - ואפילו פירשו קצת וכו' ולהלן בל' המח' והא דאסרינן דוקא דמחיים אבל הגדילים בבשר (בהמה) אחר שחיטה או בדגים וגבינה מותרים וכו' ע"ש

והנה לאחרונה דימו איזו יחידים שנתגלה להם דבר מפליא וחדש שלא נודע עד הנה לשום א' מחכמי תורתנו והוא שאיזה תולעת שהיא מצויה מאד בבשר הדגים הנפוצים בינינו לא נתהוה ולא נוצרה מבשר הדג עצמו כמו התולעים הנזכרים בש"ס לפי מה שהבינו, אלא באה לתוך הדג מבחוץ ועברה מה שקוראים "גלגל החיים" מזמן הנחת הביצה לתוך גופת חית הים ומשם לבריה קטנטנית (Shrimp) שכולעת אותה ומשם לתוך מעי דג קטן מאד וכו' עד שלבסוף נאספת בפי דג גדול כמו סלמון, הערינג וכיו"ב, ובתוך הגלגול הנ"ל נפתחה הביצה ויוצאה התולעת המיקרוסקופית עד שלבסוף אחרי שעוכל בשר הדג הנאכל האחרון במעי הסלמון וכיו"ב ע"י הענזימים ששם, נשאר רק גוף התולעת שאין מתעכל ומשם בוקע כותלי בני המעינים ונכנסת אל בשר הדג ומסתתרת שם. ותולעת זו מצאו גם בבני המעינים וגם בבשר. וכל זה נתקבל אצל כל אנשי המדע ויודעי דבר.

ואי לזאת רצו לטעון דדרנא דכוורא שהוזכר בגמ' ופוסקים להיתירא אינו כולל המין הנ"ל הנקרא עניסעקי"ס רק מיני תולעים המתהווים מבשר הדג עצמו מה שלא נודע לנו ממצאותם כלל האידנא. ופירסמו שהרבה מיני

דגים אסורים ועשו רשימה ארוכה כאשר הובאה למעלה, וטעמם שכל דג שנמצאת בו תולעת באיזה צורה שתהיה אף שנמצאת בבשר הדג אסורה. ואף שלכאורה זה כנגד ש"ע ופוסקים, על זה מתרצים שאחרי הדפסת השו"ע והפוסקים נתהוה שינוי בטבע. או שהעניסעקי"ס שלהם נוצרה בזמנינו מהאפס המוחלט, כי אילו היה מצוי בימיהם היה הכל אסור מספק שמא נמצא ביניהם תולעת זו, או שהעניסעקי"ס בימי חז"ל והראשונים והאחרונים היה מיעוט שאינו מצוי. ורק בשנים האחרונות נתרבה מאד ונעשו הדגים מוחזקים בתולעי אסור. ומאז נתבטל דין הנ"ל שבגמ' ופוסקים, ר"ל דדרני דכוורי שרי. עוד שמעתי אומרים שעניסעקי"ס של היום אינו אותו שנכנס לבשר הדג מחיים ורק נכנס לאחר מיתה מאיזה סיבה שנתהוה ולא היה בעולם קודם לזה ולכן נאסרו היום דלא התירו חז"ל והפוסקים רק אלה שנמצאו או נכנסו בדג מחיים ולא מה שהתלעו לאחר מיתה. מיהו המעיין יראה בכל הנ"ל דלא מבעי דאין בכל דבריהם שום פקפוק לאסור אלא להפך שיש בהם ראיות חזקות להתיר ולקיים דברי חז"ל כפשוטם וכאמיתתם.

ראשית כל צריך לדעת שעניסעקי"ס אינו מין חדש שנתהוה בדורות האחרונים אלא היה מצוי מאד בדגים מעולם. ומפורסם בספרי המדע (American Microscopical Society April 1976) (הובא להלן בסוף) שתולעת עניסעקי"ס כבר היתה ידוע לחכמי המדע לפני שבע מאות שנה, ובטח עוד הרבה מקודם. וגם בספר שלחן גבוה (סימן פ"ד ס"ק נ"א) שנדפס בשנת תקכ"ג, תאר התולעים שהיו בזמנו המצוים בשדרה שהם דקים ארוכים ולבנים וכרוכים ב' וג' ביחד תחת בני המעיים סמוך לטבורו. וכמדומה שכוונתו הוא על עניסעקי"ס, שג"כ נמצאים כרוכים ב' וג' ביחד. וכתב בשלחן גבוה שתולעים אלו מותרים. וגם הקיצור שולחן ערוך (סימן מ"ו) דיבר אודות תולעים ש"בהערינג" שהם בודאי העניסעקי"ס שלנו המכונה בפי ההמון הערינג ווארם (herring worm) וודאי אין זו מציאות חדשה. ואף שאולי יש יותר עניסעקי"ס היום ממה שהיו לפני שלשים שנה לפי דיווחים אחדים, אין הדבר ברור. וגם לפי הנראה מכתביהם כמעט ברור שלא נתרבו מנין התולעים אלו בדגים ממה שהיו לפני מאתים שנה.

והמעייין בדברי הראשונים זצוק"ל ימצא שתפסו בפשטות שהופעת תולעים בתוך הבשר היה אצלם בירור גדול שהם מאותם שאמרו עליהם חז"ל שהם מותרים. ועיין בספר אהל מועד (שער אסור והיתר דרך א') וז"ל תולעים... הנמצאין בבשר הדגים מותרין והוא שיהא ודאי שנולדו בה מבשרו וזהו שנמצאו בבשר עצמו או תחת העור דבזה לא אפשר שבאו מבחוץ עכ"ל. וז"ל הגהות אשר"י ס"פ א"ט בשם או"י אבל תולעים דכוורי ברור הוא לנו דמיניה קגבלי ולכך שרו עכ"ל. וברור שהראשונים דקדקו את זה מלשונם הטהור של חכמינו זכרונם לברכה שבש"ס שהתירו דרנים שבבשר הדג בכל פעם ובכל אופן הואיל ואין ספק דמיניה קגבלי. וכן נראה ברור מלשונם "דרני דכוורי" אינו שם פרטי, אלא הוא לשון הכולל כל תולעים הנמצאים בבשר הדג, בלי לדעת מאיזה מין תולעת היא.

וא"כ לפי דברי המחזשים הנ"ל איך התירו חז"ל וש"ע כל התולעים הנמצאים בבשר הדג, אם יש ביניהם מיני תולעים האסורים וכבר הבאתי שהוגשה (הרב שלמה גרוס שליט"א והרב דוד מייזליש שליט"א) שאילה זו אצל מרן הגאון רב משה פיינשטיין זצ"ל רבן של כל בני הגולה בענין דג קו"ד הגדל בים שמצויים בהם אלו תולעים. והקשו שע"כ באים מבחוץ כיון שהקו"ד הגדל בבריכות נקיים מהם ורק מצויים באלו שנלכדו בים, הלא לכאורה זה מוכיח שתולעים אלו באים מעלמא, והשיב רב משה ז"ל שמ"מ הם מותרים שאין לנו אלא דברי חז"ל דדרני דכוורי מותר. ולא רצה לעשות שום חלוקים, ולא רצה לכתוב תשובה בהאמרו מה נכתוב הלא זה גמ' מפורשת. והנה בההיא שעתא נצטרפו למרן רבינו ז"ל רוב גדולי הפוסקים שבא"י, הלא המה בדיוק אותם שפורסמו בעתונות היום שתמכו בדברי האוסרים וכן צירפו חתימתם הקדושה למודעות שבעתונות ומה מאד דאבה נפשינו לראות איך סתרו דברי עצמם שבעבר, ואין פשר לזה אלא לנקוט שהאוסרים הגידו להם דברים בודים שלא הודיעו לרבים ועל סמך זה נדו מדעתם הקודמת ולקמן נביא בע"ה קצת מדבריהם המוכיחים על זה ויתברר לעיני כל רואה שאכן הגידו להם דברים אשר לא כן וכחזו במה שמפורסם וידוע לכל בעלי מדע ושוחררי אמת. ועי' במס' סנהדרין דף ל"ג עמוד א' רש"י ד"ה אין גדול ממנו והמבין יתבונן בדבריו הקדושים ויבין תעלומות חכמה.

והנה עיינתי בתשובה שהובא בעתונים מא' מן הרבנים האוסרים ושם ביאר טעמו על מה בא לאסור העניסעקי"ס והביא שם דברי פלפול עם טעמים הנראים חזקים מאד המוכיחים כולם לאיסור. והנראה מדברי שאר הגאונים שליט"א שסמכו דבריהם לדבריו שעל הטעמים הנ"ל בנו וסמכו תמיכתם לדברי האוסרים. והנה במושכל ראשון ישנם שם דברים מוכיחים לאסור התולעים הנ"ל. מיהו אחרי העיון והעמל כראוי רואים בדבריו בדוקא הוכחה ברורה שאין אחריה תשובה לחזק דעת המתרת ולהשליך מעליה כל ספק ופקפוק שהטילו בה. וזהו כי פשוט ומבורר לכל מבין ומשכיל ומתחיל בידיעות טבעיות שכל הטעמים הסברות והוכחות שנאמרו שם שייכים בדיוק בלי יוצא מן הכלל ובלי חסרון אף אות א' לכל התולעים הנמצאים בדגים בלי שום יוצא מן הכלל. לכולם יש גלגל חיים דומה לעניסעקי"ס ממש המתחילים מחוץ להדג. נכנסים בתוך מעיו בעת אכילתו ובוקעים כותלי בני מעיו ונכנסים לתוך בשרו והם הנקראים פרוזיטים ויש יותר משלש מאות מינים שונים ואולי כמה אלפים ואין אף א' מהם שאינו דומה בטבעו זה לעניסעקי"ס ורובם ככולם נבלעו בדרך כניסתם לתוך הדג ע"י מינים אסורים ולפי דברי התשובה הנ"ל נידונים כיוצאים מן האיסור ונאסרו באותו שעה, ואין חילוק כלשהו בינם לבין העניסעקי"ס. אם העניסעקי"ס אסור גם הם אסורים. ולדעת האומרים שהמדענים טועים והתולעים שרואים אנו היום נבראים בבשר הדג עצמו כמו שהבינו הפשטנים מתוך לשון הגמ' (דלא כפירוש רש"י שפירש גבלי לשון גידול ולא ענין התהוות ובפשטות דקדק לפרש כזה לשלול מדברי הגמ' המשמעות שאין להתיר רק אותם שנתהוו להיות תולעים מן הבשר עצמו) א"כ גם עניסעקי"ס כמותם כי אין חילוק בינו לשאר תולעים בשום פנים, שכל תולעת או שבאה מבחוץ או שבאה מבפנים אבל לחלק שאחידים באים מבפנים ואחידים באים מבחוץ אין דעה כזה בעולם כלל וכלל והיא המצאה פנטזיס וריקמו אותה בעלי דמיון או מי שהוא שוטה רשע וגס רוח. א"כ יש לתמוה מה הועילו המשתדלים לאסור בסברתיהם אלו הלא אין לך הוכחה גדולה מזו שכל התולעים מותרים כי א"א לחלק ביניהם רק בחלוקים שאין להם שום יסוד בסברא ולא בראיה ואינו מתקבל אצל השכל הנקי מכל פגע, או שכולם אסורים או שכולם מותרים. וכיון שפשוט ומבואר שא"א להגיד עליהם שכולם אסורים כי הוא בניגוד לדבריהם הקדושים של חז"ל. ולא נשאר אלא הדעת האמיתית של הפוסקים והגמ' והש"ע פשוטים כמשמעם שכולם מותרים. וב"ה שיש בדברים הנ"ל סמך ויסוד ויתד בל תמוט לדברי חז"ל והרי אנו מאמינים באמונה שלימה שזאת התורה לא תהא מוחלפת וכו'...

ויש שרוצים לחדש, דמ"מ רק העניסעקי"ס אסור ותולעים אחרים מותרים, וחילקו בין עניסעקי"ס הנראה לעינים בתוך מעיי הדג לתולעים אחרים, באומרם שתולעים אחרים אינם נראים לעינים עד שנכנסים לתוך בשר הדג משאי"כ בתולעת שלנו. ובאמת אין יסוד לחילוק זה כי לא נמצא כלל לא בדברי חז"ל ולא בדברי הפוסקים לגבי הענין הנוכחי אלא לגבי ענין אחר לגמרי והוא מה שהוקשה אצל בעלי ההלכה והמדע מאחרי שבדקו כמה ירקות המפורסמים להתיר על אשר לא נמצא בהם תולעים או אחרי שניקו אותם מכל תולעת ע"י אמצעים מועילים ואחרי בדיקה מיקרוסקופית מצאו בריאות דקות שא"א לראות כלל בלי זכוכית מגדלת והצדיקו מה שהוחזקו אלו להתיר אצל הצבור והמבינים ואמרו בפשיטות שא"א לאסור מה שלא נראה לעינים כי לא נתנה תורה למלאכי השרת ואין לאסור מה שא"א לראות. ונתקבל סברא זו בכל רחבי ישראל כי הוא סברא טוב וישר ואמיתי מיהו א"א להשתמש בסברא זו לחלק בין דרני לדרני ולהגיד שבשביל זה מקצת דרני דכוורי אסורים מפני שנעשו נראים לעינים לפני כניסתם לבשר ומקצת דרני דכוורי מותרים מפני שגדלו להיות נראים לעינים בבשר דאיך יתכן להבחין באיזה גודל נכנסו לבשר. וא"א לעשות מהנ"ל חילוקים בדוים ולבטל במקצת מה שהתירו חז"ל דרני דכוורי ולחייב בדיקה לפני אכילת כל תולעת לחקור אחר ראשית גידולו עד שיוודע להחוקר והבודק כמה היתה התולעת גדולה ונראית לפני כניסתו לבשר. וברור כחמה שאם נאסר מקצת התולעים מפני זה הרי כל התולעים אסורים מחמת ספק שהרי א"א לברר תולדות התולעים לכל אדם. בפרט א"א לחייב בדיקות שלא נודעו לשום בן אדם איך לחקור, ואין שום אופן להבחין בין אלו לאלו. דלכולן יש להם "גלגל החיים" הנ"ל וכולם מעלמא באו. וא"כ איך אמרו חז"ל והפוסקים בהחלט שדרני דכוורי מותרים, מאחר שיש כמה תולעים אסורים ואין לנו אופן להבחין ביניהם.

אגב שמעתי כלפי מה שאחידים טענו כנגד האוסרים, איך יתכן שבאת לאסור מה שהתירו חז"ל בפירוש. והם התנצלו באמרם ח"ו אנחנו לא באנו להכחיש דבריהם הקדושים של חז"ל שבדאי מה שהתירו הוא מותר אבל באנו רק לחייב מילוי תנאים מיוחדים לפני השתמש בהתירם, ר"ל לעשות בדיקה הנ"ל לברר גודל התולעת

ברגע הכנסה לבשר הדג ואח"כ יהי מותר באכילה כמאמרם ז"ל. והנה אילו היה אפשר בשום פנים בעולם לעשות בדיקה כזו היה אפשר להעלות על הדעת השקר המוזר והמופרך הזה כי ברור שהתירו חכמים והפוסקים ראשונים ואחרונים לאכול דרני דכוורי בלי שום תנאים והתחייבות ואילו היה חיוב למלאות תנאים היה דבר זה מוזכר בפוסקים. אבל השתא דברור שא"א לקיים ולמלאות תנאים שלהם בשום פנים שבעולם נמצא שאינם מסכימים בדברי חז"ל וחולקים עליהם בשאט נפש, באמרם הם התירו ואנו אוסרים כי התנאי שלהם כעל מנת שתעלה לרקיע או על מנת שתבלע נחש כקורת בית הבד.

עוד דבר, שטענו שאף אם נקבל את כל הנ"ל ונתיר לעצמינו לסמוך על דברי חז"ל כפשוטם וככוונתם מ"מ פשוט הוא להם לאסור תולעים אלו מכיון שנכנסו לבשר הדג לאחר מיתה ולא מחיים. ואמרו שמצאו שרוב הדרנים שנראו כהיום באו בבשר הדג בדוקא לאחר מיתתם ואינם בכלל דרני דכוורי המותרים ושמחו בזה שמחה גדולה להציל את חידושם החביב ועדיין עלתה ביכולתם לדחות דברי חז"ל וגם לסגף את הצבור הקדוש בעינויים שדימו להעמיס עליהם ולהשמימם שיתאוננו לאמר זכרנו את הדגה אשר נאכל וכו'.

ואני לא אבלה את הזמן והניירות היקרים להוכיח שאין בסיפורם שמץ של איסור מה שאומרים שהתולעים רובם ככולם באו בדוקא מחיים ולא לאחר מיתה (ובעז"ה ארחיב את זה מעט להלן) וכן באמת הוכיחו כל ארגוני הרבנים והחוקרים והמדענים דזה אינו, ומופיעים על זה הוכחות מבוררות בכל יום ממש, מיהו כל זה אין בה תועלת אחרי שהמעין בסוגית הגמ' ודברי הראשונים יראה שנהפוך הוא. ר"ל מה שמופיע בבשר לאחר מיתת הדג והבהמה הוא הרבה יותר קל ומותר ממה שהופיע בחיי הדג, פוק חזי דדעת רוב הראשונים (שפסק המחבר זצ"ל בשו"ע כוותיהו), היא דמה שנמצא בדג מחיים מותר ומה שנמצא בבשר בהמה אסור אבל כשהתליע לאחר מיתה מותר בין בדג בין בהמה. ודעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות מאכלות אסורות ה' י"ז לפי ביאורו של ה"ה ז"ל שונה מהנ"ל עיין בלשונו שכתב וז"ל ונראה שרבינו סבור שכל התולעים הנמצאים בדג מחיים אסורים וזהו קוקיאני דאסירי... ושאמרו דכוורי שריין הוא כשהתליעו אחר מיתה ודכוותה בבשרא אסירי עכ"ל עיין שם ה"טב. הרי אליבא דכל הראשונים כולם מה שיצא מהבשר מחיים הוא יותר חמור ממה שהתליעו לאחר מיתה. וק"ו הוא, אם הותר תולעים מחיים כ"ש שהותרו לאחר מיתה.

והנה בכינוס של רבנים פה בברוקלין שהופיע שם כמו חמשים רבנים כולם מומחים ומבינים בעניני כשרות. שם הופיע נציג מן הלוחמים בעד האיסור וצעק פעם אחר פעם איך יתכן חידוש גדול כזה שתולעת שכבר נאסר בהיותה בבני מעיים של הדג יתהפך להיות מותר אחרי שכבר חל עליו האיסור. מיהו המעין בדברי הפוסקים יראה שמעולם לא נאסרו תולעים אלו בעת היותם בתוך הבני מעיים. ומה שנמצא בהלכה שאסורים שם הוא רק מדין ספק ר"ל ספק מיניה קא גבלי ספק מעלמא אתו. וכן כתב הבית יוסף סימן פ"ד להדיא וז"ל ומשמע דלא אסר רבינו תם בדגים אלא הנמצאים במעיים וכיוצא בהם דאיכא למימר בהו דאתו מעלמא אבל הנמצאים בבשר הדג שרו דמיניה קא גבלי וכו"כ הגהות אשירי" (שם הג"ה ב) עכ"ל. וכן כתב הפרי מגדים פ"ד ס"ק מ"ג וז"ל ונמצאים בדגים בין עור לבשר שרי דל"ש בהו אמ"ה ובמעיים אסורים מספיקא שמא מעלמא הם לא וודאי ועש"ך עכ"ל. וא"כ שפיר נוכל לומר שאין ביכולת לתולעי איסור לבקוע דופן בני המעיים ולהסתתר שם. ורק לתולעת שהיא באמת חלק מן הדג, דמיניה קגבלי, יש לה כח הנ"ל. ובזה מיושב ג"כ מה שכתב המהרא"י בהגהות שערי דורא (שערי דורא אות מ"ז) שלא להקפיד לאכול דגים שיוצאין מגופן תולעים לבנים ורגילין לצאת מקצתן ולחזור, ואנו קורין אותן שויב"ן ולפעמים נמצאים במעיהם אותן התולעת וכשנמצא במעיהם רגילין להשליכן משום מיאוס עכ"ל. הרי שדרכם של דרני דכוורי לצאת לבני המעיים ולחזור, ולכאורה זה תמוה דאם יש כח לתולעת לבקוע כותלי בני המעיים, איך כתבו הראשונים שהופעתם בבשר הוה הוכחה ברורה שלא באו מעלמא. ע"כ כדברינו שרק תולעת שאמרו עליו דמיניה קגבלי, יש בה כח לכנס ולצאת. ולפי הסבר הנ"ל אף שתולעים שבבני המעיים אסורים מספק, מ"מ כניסתם לבשר הוה גלוי שלא נאסר תולעת זו מעולם. וכונת חז"ל באומרם מיניה קגבלי הוא כמו שפירש רש"י שמיניה גדלי, שנתגדל בתוך הדג.

ומה שטוענים שהמצאם במעיים הוה הוכחה שגם אלו שבבשר באו מעלמא, להפך הוא לגמרי. אלא המצאם בבשר הוה הוכחה שגם אלו שבמעיים שייך לומר עליהם מיניה קגבלי כיון שרק אסורים מספק כמו שכתבו

הב"י ופמ"ג וכל האחרונים. ובכלל לא הבנתי קושיא זו. שכיון שלפי דעת הב"י ופמ"ג דרני דכוורי נמצאים בתוך הבשר ובתוך הבני מעיים איך תאמר שהופעת עניסעקי"ס בבשר ובבני מעיים ראייה שהם אינם דרני דכוורי, להפך זה ראייה גדולה שעניסעקי"ס הוא הדרני דכוורי שאמרו חז"ל. ומה שמקשים שדרני דכוורי נמצאת ג"כ במעיים של דגים טמאים, מה בכך מי הגיד להם שדרני דכוורי רק נמצאים בדגים טהורים.

אגב ראוי להזכיר בניגוד למה שראיתי שמקצתם טוענים שהעניסעקי"ס נמצא בחלל הבטן (abdominal cavity) ולא בתוך הבשר מחיים ונכנס לבשר רק לאחר מיתה. ודימו בזה להשוות את כל חלל הבטן לבני מעיו, אבל המעיין בספר שלחן גבוה (סימן פ"ד ס"ק נ"א) (שהבאנו מקצת דבריו לעיל) יראה דזה אינו, וז"ל גם הנמצאים בשדרה של דג כבתוך הבשר דמי ושרי ומה שנהגו להסיר אותם תולעים דקים לבנים וארוכים שנמצאים בשדרה של דג הנקרא קייפ'אל בלעז תחת בני מעיים סמוך לטיבורו היינו משום מיאוס או משום דלאו כ"ע דינא גמירי דשרי דאותן לא נכנסו לא דרך פיו ולא דרך חוטמו מפני שהם שנים שלשה כרוכים יחד עכ"ל. הרי להדיא דלא רק התולעים שבבשר נידונים כדרני דכוורי אלא אף התולעים המופיעים בחלל הבטן מחוץ לבני מעיים מותרים כיון שלא נישתכחו דרך בית הריעי ולא דרך האף. כיון שאין פתח מן החוץ לתוך חלל הדג כל מה שנמצא בתוך חלל הבטן חוץ לבני מעיים מותר כאילו הם בבשר עצמו. ואף שראיתי בכתבי חכם אחד שרצה להוכיח שתולעים הנמצאים על דופן הבטן אסורים, ודייק כן מלשון הרשב"א בתורת הבית הקצר (בית ג' שער ג') וז"ל תולעים הנמצאים במעי בהמה ואפילו בין עור לבשר אסורים, לפי שאין דבר שבבהמה מותר אלא בשחיטה וכו' ואין צריך לומר הנמצאים במעיה שאותן מן החוץ הן באים ואסורין משום שרץ השורץ על הארץ, וכן הנמצאים במעי הדגים אע"פ שאינם נמצאים דרך בית הרעי, פעמים שהתולעים נכנסים דרך אזנו בשעה שהוא ישן, תולעים הנמצאים בדגים בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרין שאלו באמת מבשרן נגדלו ולפיכך מותרים עכ"ל. ודייק מלשון הרשב"א שאף תולעים שחוץ לבית הרעי אסורים ולא הותר אלא מה שהוא בין עור לבשר או בתוך הבשר. מיהו הנראה לאחר העיון מלשוננו הטהור של הרשב"א וצ"ל דלהפך שיש לדייק מלשון זה להתיר דרך מה שנמצא דרך האוזן או בית הרעי אסור ולא מה שנמצא בדופן הבשר. וחוץ מכל זה, כבר הופרכה טענה זו מכל הבקיאיים שאומרים שאף אם יסירו כל הבני המעיים תו"מ עדיין תמצא תולעי עניסעקי"ס בבשר, ומזהירים שלא לאכול הבשר בלא בישול שודאי נמצאים מחיים בתוך הבשר.

נחזור לראשונות ונעיין במה שטענו שרוב התולעים נכנסים לאחר מיתה ומביאים ראייה לזה ממעשה שהיה שהניחו עשרה הערינ"ג שלם ולא קררו אותם ולבסוף מצאום מלאים תולעים, והשאר שהוציאו בני מעיהם מיד היו נקיים. ובאמת אין משם ראייה כלל, כי ידוע לכל יודע דעת שאם יניחו בשר להתחמם זמן מה שיתרחשו ביותר בתולעים ממה שהיו רוחשים בלי החימום ואולי מפני שפרים ורבים מהר והא' מתחלק לשנים ושנים יניסו רבבה. והעיקר שרובם של תולעים הטמונים בבשר מחיים נתעוררים לצאת אחרי שמרגישים שבית מגורם פקע ממנו זיקת החיים כי טבעם לברוח מלהטמן בבשר המת ולהפך מתרחקים מלהכנס שם כמו שדימה החקיקן הנ"ל אבל אין בכל זה נ"מ לדיננו כיון שאין אף ספינה אחד שמניח הדגים בלא קירור. ומעתה אזדא לה כל מה שהניעו לחשוב שבאים יותר לאחר מיתה מבחיים. ועיין בספר חוות דעת סי' ק"י הלכות ס"ס על אות י"א שבש"ך וז"ל דכל היכא דלא חיישינן כלל להספק טרפה רק אם נמצא ריעותא ולא מצינן כלל לומר ספק טרפה עד דאמרינן הריעותא (כן הוא לשונו ע"ש) ואיכא ספק בהריעותא ס"ס גמור הוא וא"צ שום תנאי לזה (ר"ל אף שהוא משם אחד)...ואף דהרב ש"ך נעל בפנינו דרכי הס"ס כי האי דאיכא ספק בריעותא מותר להורות עכ"ל. ובאמת קשה לומר דיש כאן ריעותא כלל מאחר שהופיעו בתוך בשר הדג יש מזה הוכחה גמורה שהם מותרים כלשונם של הראשונים שהבאנו למעלה. אלא אף את"ל שיש רגלים לדבר מחמת איזה הוכחה שתולעים באים לאחר מיתה, מ"מ הריעותא בעצמו הוא בספק, דאף אם באו לאחר מיתה לא ידעינן אם מה שנכנסו היו של איסור או של היתר. וכל כה"ג פשיטא ליה להחיות דעת דמורינן ס"ס אף בזה"ז אף כשהוא משם אחד. ובאמת אפי' ס"ס אין צריך כאן כיון שאין חילוק בין אלו שנכנסו מחיים לאלו שנכנסו לאחר מיתה (אם נכנסו כלל) ודאי שניהם דרני דכוורי ואין כאן ספק כלל כמו שהוכחנו למעלה. ומי שמכחיש זה מתעלם מכל דבריהם הקדושים שמקורם בש"ס ופוסקים.

שמעתי שאחדים טוענים שדרך הסרת הבני מעיים על הספינות בתוך הים נעשים בדרך מלוכלך ובלתי אחראי וזה גורם שתולעי המעיים נכנסים לתוך הבשר. אבל אין זה אמת. דהרי יש (Health inspectors) פיקודי הממשלה על כל הספינות והם שומרים על סדר הניקיון ומפורסם שכן הוא באמת.

ומה שהביאו מדברי מרן החזון איש זצ"ל יו"ד סימן י"ד ס"ק ח' שהוא סמך על ספרי הטבע להכריע שהתולעים נולדים מבחוץ, המעיין יראה שאמר כן רק לגבי כינים המדובקים על גבי עור הדג מבחוץ, שעל זה לא נמצא שום דבר בגמרא ובראשונים אם מיניה קא גבלי או באים מבחוץ. אבל בתולעים הנמצאים בתוך בשר הדג כמו העניסעקי"ס אשר בזה מבורר בגמרא ובראשונים להתירא מסתברא דלא היה החזון איש מחמיר מכח מה שנמצא בספרי הטבע. ומה מאד יש להזהר מלהפוך הקערה על פיה ולברוח ממאמריהם הקדושים של עמודי העולם חכמי התלמוד שאין אחר דבריהם כלום בסיבת מה שמצאו בספרי המדע.

נכון להזכיר כאן מה שטענו אחדים שעל אף שברור שאין לתולעים אלו לא דין שרץ המים ולא דין שרץ העוף ולר דין שרץ הארץ כי מעולם לא רחשו לא במים ולא בארץ וכ"ש שלא עפו באויר כמבואר הכל לעיל בטוטו"ד, מ"מ מצד אחר יש לדון עליהם משום שהצטרפו למעי בריאה טמאה כגון השרימ"פ וקרי"ל ושאר בריות שגרו בתוכם לזמן ואולי יש לאוסרם משום שנמצאו בתוך בריאה טמאה ויש להחשיבם כיוצא מן הטמא וא"כ שוב אין להתירם במה שהצטרף לבשר הדג ונעשו כמותו.

מיהו האמת יוכיח שאין בזה טענה כלל, שכל מה שאומרים בסיפור השתלשלות התולעת בתוך בריאות הים שהבינו למעלה אין נתברר אצלנו כלל, וגם הכל אצל המדענים כספר חתום ועדיין אפשר לא נראה לעינים כלל עד שנכנסו לבני מעיים של דג טהור וא"כ לא איכפת לן במה שהתרחשו להן לפני זה, וגם אפשר שגרותם של התולעים בתוך הבריות הקטנטנים ר"ל הקרי"ל והשרימ"פ והסרדינים והכל בכל מכל הוא בתורת נכנס לפרש שלהם ולבני מעיהם ואין לדונם כיוצא מן החי כי לא נקרא יוצא מן החי מה שמסתובב בפרש, ואף שבפמ"ג ובפר"ח הוזכר שתולעים הגדלים בבני מעיים של בהמה אסור להושיטן לכן נח דאפשר דהוה מיניה גבלי ואסור משום אבר מן החי, מ"מ יש ג"כ להסתפק דאולי מקום חיותם הוא בפרש שבבני מעיים ואינם יוצאים מן החי כלל אלא כדג טמא שבלע דג טהור שמותר באכילה (בכורות פרק א' משנה ב') והשתא אין בהם יותר מספק איסור. וידוע שביצי עניסעקי"ס מתחילים לגלגל חייהם בפרש של חיות הים. וסיבוב חייהם מתחיל עם הפרש ונגמר עם הפרש הכל היה מן הפרש והכל ושב אל הפרש. ומפני זה יותר מסתבר לומר שהאריכו גלגוליהם בפרש שבתוך בני מעיים של קרי"ל וכו' ולא מבשרם.

ואף את"ל שאכן נתגדלו בתוך בשר הקרי"ל ממש מ"מ לא נאסר משום יוצא מן האיסור כפי מה שכתב הגאון בעל החו"ד זצוק"ל ועיין שם בספרו ביו"ד סי' פ"א ס"ק א' דלא אמרינן כל היוצא מן הטמא טמא בדגים טמאים דהרי צירם מותר מן התורה עיי"ש היטב. ועיין בספר יבין דעת יו"ד סימן פ"ד ס"ק י"ד מה שכתב בענין דרני דבשרא של בהמה וז"ל הנה לא מיתסר אלא בשביל דבאין מן החי והוי כמו ציר ושאר יוצאין מן החי עכ"ל וא"כ פשיטא דכיון שתולעים הנ"ל בזמן התחברם לאיסור ר"ל בזמן המצאם בתוך הקרי"ל והשרימ"פ אינם אלא כציר דגים טמאים שהם מותרים מן התורה אין לדונם כיוצא מן הטמא אלא כציר דגים טמאים שהם מותרים מן התורה. דאין להם דין יוצא מן האיסור אלא יוצא מן הדג ודינו כציר. ואין להקשות מאי שנא מביצי דגים טמאים שיוצאים מן הטמא ואסורים דעיין בשו"ת חתם סופר יו"ד סימן ע"ח וז"ל שבתי וראיתי דאולי עוברי דגים הם יותר שייך להבשר מביצי שארי מינים וכן משמע מלשון הרמב"ם הנ"ל וכן משמע ממ"ש תוס' חולין צ"ט ע"ב ד"ה שאני דציר דגים לאו דאורייתא והיינו טעמא דרש"י פי' בחולין קכ"ו ע"ב ד"ה הטמאים דציר ובצים שקולים הם גבי שרצים ויבואו שניהם וי"ל בדגים אינם שקולים מוקמי' קרא רק איסור בצים ולא אציר ומש"ה ציר לאו דאורייתא עכ"ל ועוד כתב החוות דעת סימן פ"א ס"ק ב' שחזן מדין אבר מן החי שנאמרה רק על מה שיוצא מבריה טהורה אין לאסור שום דבר שיוצא מן הבריה הטמאה מלבד מה שיש עליו דרשה מיוחדת לאסור, ובמקום שלא דרשו חז"ל נשאר בהתירו ובריה חדשה שנוצר בתוך דג אף שיצא מביצים שהתחילו מחוצה לו אין לאסור כי אין כאן דרשה ולימוד מעולם לאסור תולעים של דג טמא. ומה שכתב בספר מנחת חינוך (מצוה קס"ג) שתולעים שבעוף ובהמה טמאה אסורים דקדק לכתוב רק מינים אלו, מפני שבהם דרשו חז"ל שצירם אסורים, ובכוונה גאונית השמיט דין דג טמא כיון שצירו מותר.

וחידוש זה שתולעים שבדגים טמאים אסורים רק נמצא בדברי המלבי"ם (ויקרא י"א, י"א), שנתקשה לו, איך ראו חז"ל לדרוש מ"את נבלתם תשקצו" לרבות דרני דבשרא כיון שהפסוק מיירי בענין דגים טמאים. ולכן חידש דבאמת הדרשה מיירי בתולעים שבדג טמא ורק אגב נלמוד לתולעים שבבשר בהמה. וצ"ע, לעשות דרשות חדשות, ולהלכה נקטינן כדברי בעל חזו"ד שסמכו עליו לפסוק הלכה למעשה בכל רחבי ישראל.

היוצא מדברינו:

- הואיל וכל ההוכחות והסברות שבנו עליו לאסור העניסעקי"ס שייכים בדיוק לכל תולעת שבעולם א"א לאסור כולם שהרי התירו חז"ל דרני דכוורי
- א"א לעשות שני סוגי תולעים בבשר הדג - מקצתם אסורים ומקצתם מותרים ובפרט בלי יכולת להבחין ביניהם.
- התולעים הנמצאים היום הם אותם התולעים שדברו עליהם חז"ל והראשונים והפוסקים שבכל דור ודור עד היום ועד בכלל, ולא נתהוו שינוי הטבע לא יזכר כזאת בישראל
- מציאתם בבשר מוכיח שהם אותם דרני דכוורי של סוגית הגמ' כדברי הראשונים
- הב"י ופמ"ג כתבו שדרני דכוורי ג"כ נמצאים בבני מעיים ולכן אין כאן ריעותא כלל בהמצאם בבני מעיים.
- הראשונים כתבו שדרני דכוורי חודר מהבשר לבני מעיים וחוזר
- דרני דכוורי נמצאת בדגים טהורים וטמאים, ובכלל אינו מוכרח שדרני דגים טמאים אסורים

אחרי ככלות הכל ברור שכל דרני דכוורי מותרים כיון שאי אפשר לומר שמקצתם אסורים ומקצתם מותרים. ויש להוסיף כאן שמה שמפחידים את הצבור החרדי בצעקם מדוע אין חוששין לספק דאורייתא ומדוע אין אתם שומרים על נפשותיכם לחשוש לספק, הרי אתם חרדים ביותר וחוששין לכל ספק וכו' וכו'... ובדברים אלו מפחידים הצבור החוששין על נפשותם והחרדים לדבר ה' וממררים חייהם להוציא מלבם שמחת החיים ומנוחת הנפש יש לדעת ולהודיע לכל, שאין כאן ספק אלא חסרון חכמה שאין דינו כספק לא לחומרא ולא לקולא (עיין יו"ד סימן צ"ח סעיף ג' ופמ"ג ש"ד סימן ק"י ס"ק ס"ה - ספק שחכם א' אינו יודע לשער או ספק הוראה זה לא מקרי ספק להלכה). והחושבים שמין עניסעקי"ס הוא יוצא מן הכלל, אינם מבינים שכל התולעים דומים בדיוק לתולעת זה ואין נ"מ ביניהם, ומכח שאינם מבינים את זה הם עושים ספיקות לעצמם, אבל אין כאן ספק כלל.

בנידון קופסאות סלמון

אף לפי טענתם של המבלבלים לאסור דרני דכוורי דהאידינא נהוי ידיע שאין לתולעת זו דין בריה. שכתב המנחת חינוך (מצוה קס"ג) שרק לוקה על כזית מדרני דבשרא אף כשהם שלמים. וכתב הט"ז יו"ד סימן ק' ס"ק א' שרק החמירו לחשוב בריה מה שלוקה על פחות מכזית. וכיון שכאן בעינן כזית אין זה בריה. וגם בספר יבין דעת יו"ד פ"ד ס"ק י"ד הכריע שאינו בריה.

ולפי עדות המומחים, כמעט לא נמצא מעולם תולעים בקופסאות הסלמון. ואף אם היו בתחלה תולעים בהסלמון נראה שזה כמעט ודאות שנתרסקו.

ובאמת נראה שהאסורים מודים שעניסעקי"ס רק אסורה מספק אלא שאומרים ספק דאורייתא לחומרא. וכתב המשכנות יעקב יו"ד סימן כ"ז שתולעת שספק ריחש ונפל לקדירה וספק נתרסק אולי יש כאן ס"ס. ולכן כיון שאין לתולעת זו דין בריה (מנחת חינוך), וודאי יש כאן תערובות (שאי אפשר למצוא תולעת אחר הבישול), ואולי יש כאן אף ס"ס, אין בזה בית מיחוש לכ"ע. וכל זה הוספה בלתי מצטרפת על מה שמותר מעיקרא בלי פקפוק והמבינים בסוגית הגמ' והפוסקים החרדים לדבר ה' ידקדקו בדוקא להבליעם בתוך מאכלם במקום שלא פירש כמעשה דרבינא בגמ'. מיהו הבאנוה לשם עיטורי תורה ולתבלין לאורייתא ישמחו הלומדים והמבינים ויאירו עיניהם וימלטו נפשם מלהיות נמנים עם אלה שלא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו.

ישראל הלוי בעלסקי

י"ח סיון תש"ע

TRANSACTIONS of the American Microscopical Society

VOL. 95

APRIL 1976

NO. 2

RESEARCH THEN AND NOW ON THE ANISAKIDAE NEMATODES¹

BETTY JUNE MYERS²

Southwest Foundation for Research and Education, San Antonio, Texas 78284

MYERS, B. J. 1976. Research then and now on the Anisakidae nematodes. *Trans. Amer. Microsc. Soc.*, 95: 137-142. The history of nematodes responsible for human anisakiasis spans almost 500 years. Our knowledge of this group parallels the advancement of research from visual observation—through development and refinement of the microscope and advancement of technology—to newer research tools, such as the electron microscope.

The nematodes of the family Anisakidae were probably first recognized in fish hosts as early as the 13th century, in marine mammals in the early 1700's, as an occasional human disease in 1867, and as a more common human infection in the 1950's and 1960's. Since 1970, eight human cases have been documented from North America.

As early as 1741, ascarid-like nematodes were described from a now extinct sea cow (Stiles & Hassall, 1899). Linnaeus, in the 12th edition of the *Systema Naturae*, described *Gordius marinus* using his simple microscope (Dollfus, 1970). Extensive monographs were prepared during the 1800's. Dujardin (1845) dissected over 2,000 vertebrates and described their parasites. In 1857, studies on cystic worms resulted in description of immature forms of anisakine nematodes (Von Siebold, 1857). On the basis of the internal characteristics, these larvae were linked with adult forms occurring in marine mammals and birds. The theory of strayed parasites—those which enter the wrong host and never mature—was postulated. This is what we now call *larva migrans*. As early as 1862, eggs from anisakine nematodes were hatched and attempts were made to grow the larval stages to adults (Stiles & Hassall, 1899).

In 1876, an "ascarid" was vomited by a child in Greenland (Leuckart, 1876). This first observed human case led to an examination of the "ascarids" of seals in 1878 (Krabbe, 1878a,b). Among these "ascarids" was a specimen identified as *Asca:is decipiens*, destined to become *Phocunema decipiens*, the

¹ Based on Past-President's address, delivered at the 91st Annual Meeting of the American Microscopical Society, held in New Orleans, Louisiana, November 1975. I wish to acknowledge the Fisheries Research Board of Canada (under whose auspices the studies on the "cod worm" were carried out while I was at the Institute of Parasitology, McGill University), and the Food and Drug Administration, U.S. Department of Health Education and Welfare, for present support under contract no. 223-74-2140 and 2149. I am grateful to Dr. George J. Jackson for encouragement and review of the manuscript.

² Address after 1 May 1976: National Institutes of Health, Bethesda, Maryland 20014.